

WILG & MAND

1987-4

WILG & MAND

Doelstellingen Stichting Wilg & Mand

- Nieuwe perspectieven zoeken en creëren voor het Nederlandse mandenmaatwerk binnen de potentiële afzetgebieden.
- Behoud van het veelzijdige vlechtvakmanschap: o.a. door het uitgeven van handboeken en het stimuleren van cursussen.
- Behoud van de vakkennis betreffende de griendteelt en bevordering van een goed evenwicht tussen vraag en aanbod.
- Het initiëren en begeleiden van onderzoek/studies binnen het wilg-en-mand-vakgebied.
- Het via een speciaal fonds aanschaffen van materiaal met een historische waarde: vlechtwerk, gereedschappen, boeken, e.d.
- Het interesseren van zoveel mogelijk Nederlanders (inclusief de overheid) voor de activiteiten van de Stichting Wilg & Mand.

Minimumdonatie: f 15,- per jaar

Donateurs ontvangen de bulletins gratis

Stichtingsbestuur:

Voorzitter : Ch.W. Vink

Secretaris : C. Tutein Nolthenius

Penningmeester: H.P. Verboord

Leden : P. Craenen, P. van den Dool, A.D. van 't Hoog,
G.M. Pot-van Regteren Altena, T. Rulkens

Bulletin-redactie:

A.D. van 't Hoog, J. Ooms, G.M. Pot-van Regteren Altena,
C. Tutein Nolthenius

Bijdragen voor het bulletin kunt u sturen naar het secretariaat.
Bij voorkeur getypt of in goed leesbaar handschrift.

Secretariaat tijdelijk per 1 november:

Wagenaarlaan 23, 6711 GA Ede, tel. 08380-18133

Penningmeester Stichting Wilg & Mand, Vlijmen:

Girorekening: 26 95 726

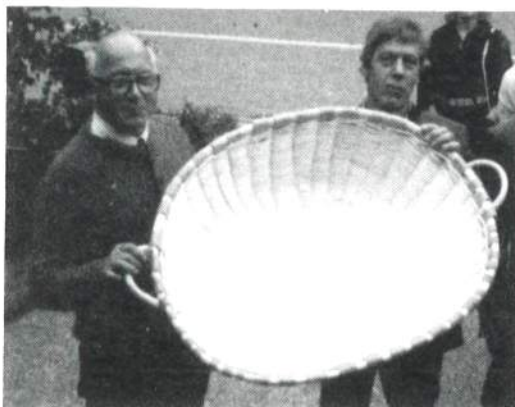
Bankrekening: 41 89 09 083, Amrobank, Vlijmen

Uitgave Stichting Wilg & Mand. Verschijnt viermaal per jaar.
Zesde jaargang, 1987 nr. 4

Drukkerij: A.J. van Midden, Dorp 246, Benschop

VAN HET BESTUUR

In memoriam Lens Muris

Op 8 december is hij na een maandenlange ziekte overleden: Lens Muris, op 5 april 1917 geboren in Stein, mandenmaker van beroep, op latere leeftijd werkmeester in een sociale werkplaats waar hij velen de kunst van het vlechten heeft bijgebracht. Na zijn pensionering kon hij het "körven" niet laten. Op ons verzoek vlocht Lens Muris een Romeinse stoel voor een televisiestuk van de NOS en twee jaar geleden schonk hij

ons een in samenwerking met zijn neef vervaardigde wan.

Een blijvende herinnering aan Muris' vakmanschap. En aan zijn positieve instelling jegens onze stichting. Als wij hem nodig hadden zei hij altijd enthousiast "ja".

Ook als gelovig mens is Lens Muris zeer actief geweest. Zijn naasten hebben het veelzeggend verwoord: "Ombuigen en vlechten. Het is de beeldrijke verwijzing naar zijn leven. Immers, hij behartigde jarenlang als kerkmeester de geestelijke verzorging in ons midden, ombuigend naar de nieuwe tijd en daarmee zijn waarden en normen vervlechtend tot een gezonde Martinusparochie"..

Wij zullen zijn kennis, ervaring en vriendschap missen.

Adres secretariaat

Secretaris Tutein Nolthenius kan zijn tijdelijke huisvesting in Ede per 15 maart aanstaande vervangen door een definitief onderdak. Zijn adres wordt dan: Heemstraalaan 35, 6814 KB Arnhem. Het nieuwe telefoonnummer is 085-516507

Financiële rugsteun

Eerder meldden we al dat een Nederlandse jongeman voor een opleiding naar Fayl-Billot kon, mede dank zij een subsidie van de K.F. Hein Stichting en de Haëlla Stichting. Het verheugt ons te kunnen medelen dat een tweede cursist dezelfde Franse leer-school aan het volgen is dank zij een nieuw gebaar van beide stichtingen. Samen hebben zij f 10.500,- voor genoemd doel be-

schikbaar gesteld. De gelukkige is Tonny Gerfen.

Museumaanwinsten

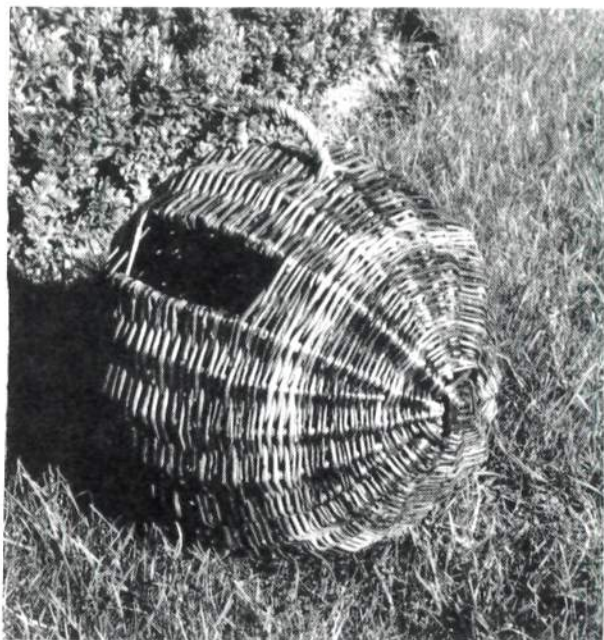
Op de donateursdag in Arnhem heeft onze voorzitter de zoveelste aanwinst voor onze museumcollectie in dank aanvaard. De heer Ter Haar uit Aalten overhandigde een door hem zelf vervaardigde notenmand. De foto hiernaast laat zien dat het een bijzondere mand is, die het bezit des te waardevoller maakt. Het vrij nauwe gat voorkomt, dat de noten tijdens het plukken en rapen weer uit de mand zouden rollen. Het model doet erg denken aan de wolmandjes die destijds in Canada door herders werden gebruikt. Al hoedend en wandelend werden de plukjes wol, die de herders her en der aantroffen, in zo'n mand vergaard. Ter vergelijking laten we ook dit mandje zien (50 cm lang, 32 cm in doorsnee).

In het voorgaande bulletin maakten we er al gewag van: Jaak Venken had twee door cursisten gemaakte manden meegebracht naar de donateurs-reünie in het Openluchtmuseum. Dat het hier een geschenk voor ons museum betrof kwam in ons stukje onvoldoende uit de verf. Vandaar dat we er nog even op terugkomen (bedankt Belgen!) en de beide manden laten zien. Vakmanschap uit Vlaanderen.

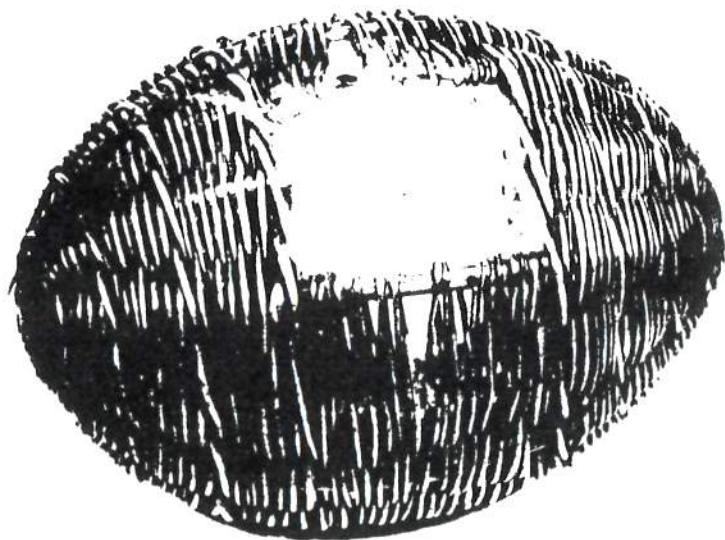
Het nieuwe jaar

Bestuur en redactie hopen dat 1988 iets goeds zal vlechten van de verwachtingen en de wensen die u belangrijk vindt.

De notenmand van de heer
Ter Haar

Het wolmandje van Canadese herders

VLECHTWERK VAN TOEN

'k Heb een wagen volgeladen...

Een intrigerende kar met geblokte hengselmanden. Duidelijk een hondekar. Het trekdier ligt uit te hijgen aan de voet van het standbeeld van Erasmus. Zie nevenstaande foto uit het Rotterdamse gemeentearchief. De foto is gemaakt op de Grote Markt, omstreeks 1885.

Wat houdt de karrevracht precies in? Is het de bestelling van een mandenmaker die wordt afgeleverd? Of zijn de manden al in gebruik en wat zit er dan in? De enige die van de aanwezige "tweevoeters" nog antwoord zou kunnen geven is Erasmus, inmiddels verplaatst naar de Laurenskerk. Ook daar is hij nog steeds te veel verdiept in zijn zwaarwichtige lektuur om interesse te hebben voor zulke prozaïsche vragen betreffende zoiets alle-daags als handwerk van mandenmakers.

Zeeuwse manden, dacht ik, zonder te weten waar die ingeving vandaan kwam. Maar bladerend in "ons boek" over de ovale mand vond ik de oplossing: op blz. 109. Daar staat een vrouw in Zeeuws costuum en met een juk op haar schouders. Daaraan hangen twee dezelfde manden: vismanden.

Een bezoek aan het Visserijmuseum in Vlaardingen leverde nog veel meer informatie op. Er zijn foto's tentoongesteld van vissers en vissersvrouwen uit Arnemuiden (zie tweede foto). En weer zijn de geblokte hengselmanden in gebruik. Daarin werd vis vervoerd, gevent en op de markt verkocht, o.a. in Middelburg. Die vismanden zijn dus inderdaad Zeeuws en waarschijnlijk zelfs typisch voor Arnemuiden. Wellicht vervoerde de hondekar uit 1885 manden met vis van een Arnemuider visser naar de markt of gingen ze leeg terug naar de vissersschuit (jammer dat we er niet in kunnen kijken).

Het Vlaardingse museum heeft zo'n mand kunnen laten namaken, compleet met het platte bennetje dat erbij hoorde en erin paste. Een mandenmaker in Goes heeft beide gemaakt, van bruine teen. Hij heeft ook nog een grote platte ben gevlochten, die destijds op het hoofd werd gedragen.

T.z.t. hoop ik hierop terug te komen aan de hand van andere foto's uit het museum: het Visserijmuseum, Instituut voor de Nederlandse Zeevisserij. Adres: Westhavenkade 53-54, Vlaardingen. Openingstijden: maandag t/m zaterdag 10.00-17.00 uur, zondag 14.00-17.00 uur. Het museum is gevestigd in een pand uit 1740 aan de oude vissershaven. Daar gaat een boeiende vissers- en vlechterswereld open.

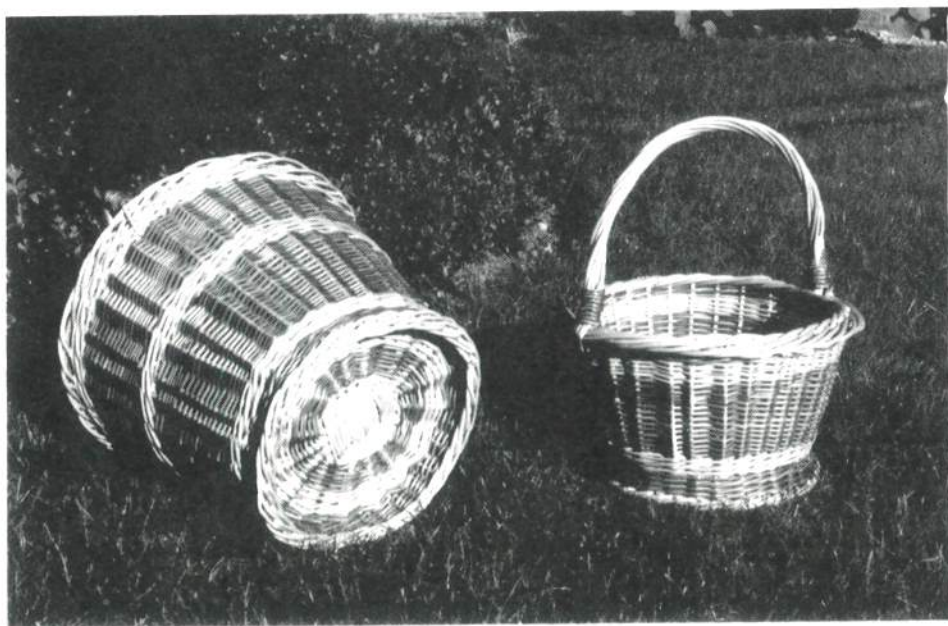
Mia Pot

Mandentransport per hondekar in Rotterdam
Foto uit het Rotterdamse gemeente-archief

Vissersvrouwen uit Arnhemuiden

De twee museummanden uit België

Zadelwieg

Van de ons niet onbekende kunstenaar Johan Sietzema (zie bulletin 1984-2) ontvingen wij fotokopieën van twee oude gravures. Een ervan is hieronder afgebeeld.

De heer Sietzema schreef erbij: "Het betreft de afbeelding van een zadelwieg. Dergelijke wiegen waren in gebruik in de 18e eeuw. In dit geval voor een familie-uitstapje naar "Frantzösch Bucholz" in de buurt van Berlijn. Het origineel is een kopergravure van de schilder en graveur Daniel Chodowiecke (1726-1801) en dateert uit het jaar 1795. Aan beide zijden van het lastdier hangt een grote draagwieg met gaten erin voor de voeten. Die waren nodig als de kinderen de wieg begonnen te ontgroeien."

De heer Sietzema vermeldde nog dat hij twee weken in Keulen had gewerkt aan een teenobject van 3 x 4 meter voor een kunsttentoonstelling. En dat in het kader van een ontmoetingsmanifestatie Nederland-Duitsland.

Wallfahrt nach Frantzösch Bucholz

gegründet von D. Chodowiecki in Berlin 1795

Standbeeld "De Kiepenkerl"

Dit standbeeld staat in Munster. Het onderstreept de belangrijke rol die "kiepkerels" in Duitsland hebben vervuld. Het waren marskramers met op hun rug een van wilgehout gevlochten korf, een wandelende Winkel van Sinkel. Eeuwenlang hebben deze trek-kende kooplieden huis en haard verlaten om tot in Nederland toe hun gevarieerde negotie te slijten: o.a. geweven en gebreide stoffen. Elke kiepkerel rookte bijna letterlijk als een schoorsteen uit een grote Duitse pijp. De steel had een buigzame verbinding met het mondstuk ter bevordering van veerkrachtig lopen en ter voorkoming van breuk.

Wat in Munster mogelijk was moet ook kunnen in Ameide, Beek en Donk, Boskoop, Giessendam-Hardinxveld, Helvoirt, Kerkdriel, Noordwolde, Schijndel, Vlijmen of IJsselstein (om maar eens een paar wilg-en-mand-gemeenten te noemen): een bescheiden monument voor alle eenvoudige mandenmakers, die met nijvere handen een onopvallende hoofdrol vervulden in de Nederlandse economie. Ook eeuwenlang.

Marktsteden

*Als men drank in stad wil brengen,
dient er impost van betaald:
Anders kan men 't niet gehengen,
En het goed wordt aangehaald.
't Slimme wijf, dat onder prullen
Hier een flesch borg in haar' mand,
Wou de poort-kommiesen sullen,
Maar 't zijn knapen van verstand.
Nu zij is betrapt op logen,
Zal de sluikster zijn beboet.
Kind'ren! houdt deez' les voor oogen,
Dat gij nooit bedriegen moet.*

Deze tekening en het gedichtje zijn ontleend aan het boek "Nederlandse marktsteden" van Leo Noordergraaf uit de serie Spectrum Atlassen. De les is duidelijk: wie de belasting wil flessen valt maar al te gauw door de mand!

MANDENMAKERIJEN IN ELBURG (laatste deel)

Over het aloude ambacht mandenmaken staat al te weinig op papier. Zo'n alledaags beroep bleef blijkbaar buiten het gezichtsveld en de interessesfeer van de meeste historici. Wie er wel oog voor hadden waren schilders. Op legio schilderijen en tekeningen is de enorme variatie aan toepassingsmogelijkheden van vlechtwerk terug te vinden. Veel woorden zijn er echter niet aan besteed. Des te waardevoller is een historisch beeld zoals dat door Wim van Norel is geschreven. Natuurlijk, Elburg is heel Nederland niet. Maar het verhaal is wel herkenbaar voor allen die met wilg en mand te maken hebben gehad. We zijn de schrijver, tevens bestuurslid van de oudheidkundige vereniging "Arent thoe Boecop" in Elburg, bijzonder dankbaar voor het feit dat wij het boeiende artikel in ons bulletin mochten plaatsen. Hier volgt het slot:

Kubbenmaker Gerard Binnekamp (1900-1978)

Tot op zijn zeventigste verjaardag, in juli 1970, heeft Gerard Binnekamp nog kubben gemaakt. Toen hij ermee ophield, was volgens ingewijden het beroep van kubbenmaker in ons land definitief verdwenen. In de Elburger Courant van die dagen vertelde hij het één en ander over zijn leven en zijn werk:

"Toen ik 13 jaar was, kwam ik in de mandenmakerij van Jan Janssen bij de Vischpoort. Hier leerde ik allerlei soorten manden te maken zoals vismanden, aardappel- en hooimanden. Op mijn 22ste jaar ging ik werken bij Thijs Janssen, eveneens in Elburg. Deze zaak maakte kubben en met drie anderen moesten wij in de vraag naar aalkorven voldoen. Het viel mij de eerste weken niet mee. Als mandenmaker kon ik f 14,-- à f 15,-- verdienen, maar het resultaat van een week kubben maken was niet voldoende om dat bedrag te halen. We werkten namelijk op stukloon en ik deelde mijn baas mee dat ik liever manden maakte, omdat dat meer opleverde. De heer Janssen zei toen: "al wat je minder verdient zal ik bijpassen tot je toch aan je 14 gulden toe bent". Allengs ging het beter en na enkele weken kon ik met kubben maken ook zo'n f 15,-- per week verdienen. Van 1922-1935 was ik bij Thijs Janssen en toen werd de mandenmakerij opgeheven. Eerst probeerde ik nog als zelfstandige dit werk voort te zetten, maar dat rendeerde niet genoeg. Vanaf dat moment ben ik in de groentehandel gegaan en had een ventwijk in Doornspijk en Nunspeet. Daartussendoor ben ik evenwel kubben blijven maken voor een firma uit Sneek (Lankhorst), die me daarom vroeg. De groentehandel heb ik aan de kant gedaan in 1963 maar nu maak ik nog wel korven voor dezelfde firma, net genoeg om me niet te vervelen."

Interessant is dat de heer Binnekamp in het kranteartikel ook iets vertelt over het maken van de kubben. Nadat de tenen de avond ervoor zijn geweekt kan het werk beginnen:

"Ik kan niet elke houtsoort voor dit werk gebruiken. De tenen moeten dun zijn en niet langer dan een meter. Zijn ze langer en dikker, dan moet ik teveel wegsnijden en dat is onvoordelig. De beste soorten heten "Amerikaantjes" en "Driebast". Toen de familie Koops in Wezep nog haar groothandel in teenhout had, was het materiaal vlak bij de hand, maar nu moet ik zelf naar Schoonrewoerd, Lopik of IJsselstein om hout te kopen. Op bestelling gaat niet best, want het ene bosje is wel geschikt en het andere niet. Dit is allemaal Nederlands hout, maar vroeger kregen we het wel uit Rusland.

Als je doorwerkt kun je 5 komplette kubben per dag maken. Over één kub doe ik ruim twee uur. Natuurlijk werk ik nu niet zo hard meer...

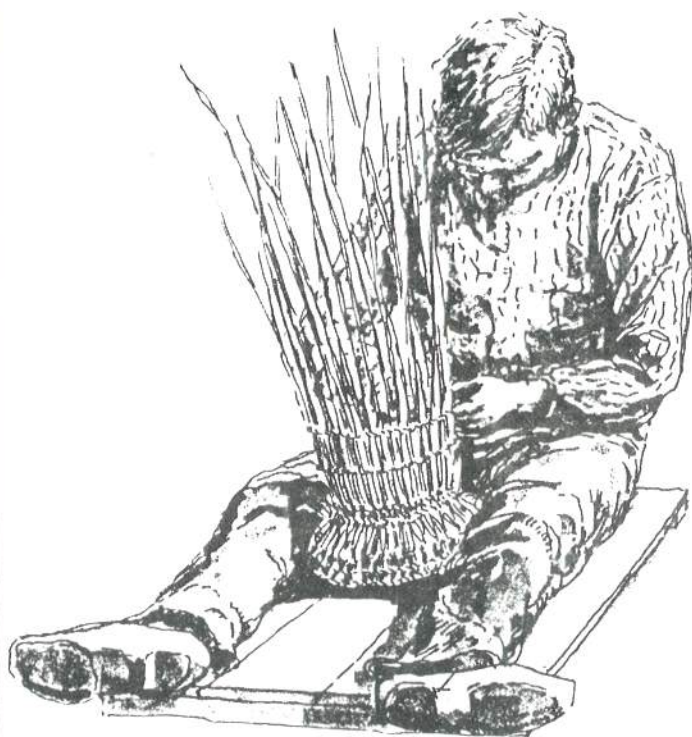
Als u nu een kubbe van mij zou kopen, zou een bedrag van f 17,50 betaald moeten worden, waar dan nog maar povertjes mee is verdiend" aldus de heer Binnekamp. Voor het maken van kubben was een lange leertijd nodig eer men de vaardigheid beheerste. De kunst was om de kubbe naast de nodige stevigheid ook de juiste vorm te geven. In het Nieuws- en Advertentieblad Elburg e.o. van 16 juli 1910 wordt ons meegedeeld dat iemand die het werk goed verstond een dagloon van f 1,50 kon verdienen.

Einde mandenmakerijen

Door allerlei omstandigheden zijn de mandenmakerijen in Elburg na verloop van tijd verdwenen. Zo werd de mandenmakerij van Jan Janssen omstreeks 1922/1923 opgeheven. Mede omdat de heer Janssen erg veel geld onder de klanten had zitten, waarvan achteraf bleek dat velen hun bestellingen niet konden betalen, kwam het bedrijf opnieuw in de financiële moeilijkheden. Bovendien waren de vooruitzichten in de visserij uiterst somber, zodat de belangrijkste afzetmarkt weg zou vallen. En verder kwam er steeds meer concurrentie van andere, goedkopere verpakkingsmaterialen.

Thijs Janssen hield het met zijn bedrijf wat langer vol dan zijn broer. We weten in elk geval dat een aantal mandenmakers die bij Jan Janssen werkten, omstreeks 1923 bij Thijs in loondienst kwamen. Maar in de dertiger jaren, met name toen de kubbenvisserij verdween, was ook dit bedrijf gedwongen om te sluiten.

Enkelen hebben daarna het beroep van mandenmaker nog een tijd uitgeoefend zoals Jacob Jansen Jzn. (samen met Aart Zwep), Hendrik Jan ten Have, Kobus Westerink en Gerard Binnekamp (tot 1970!).

Een mandenmaker bezig met de vervaardiging van een kub

Net als zoveel andere zaken in Elburg behoort het beroep van mandenmaker en/of kubbenmaker anno 1985 tot het verleden en kunnen we alleen nog met een zeker gevoel van nostalgie terugkijken op wat eens een belangrijk bestaansmiddel voor velen in Elburg was.

Wim van Norel

Open dagen Schaep en Burgh

We lazen in het blad Natuurbehoud: "Tijdens de Week van het Landschap (van 19 t/m 27 september jl.) stelde Natuurmonumenten traditiegetrouw haar landgoed Schaep en Burgh open voor het publiek. Met name in het weekend van 19 en 20 september vond een ongekeerde stroom bezoekers de weg naar het hoofdkantoor van Natuurmonumenten. Vooral voor de grote natuurmarkt achter het hoofdgebouw bleek veel belangstelling. Niet ten onrechte, want er waren niet minder dan 40 organisaties met hun stands aanwezig. Een willekeurige greep: de Bijenvereniging afdeling Gooiland, Stichting Kritisch Bosbeheer, het Wereld Natuur Fonds, De Kleine Aarde, de Stichting Milieu-educatie, de Bond Heemschut, Greenpeace, de ANWB, de Werkgroep Behoud Tropisch Regenwoud en uiteraard de provinciale Landschappen."

Als de opsomming volledig zou zijn geweest was ook de Stichting Wilg & Mand vermeld. Want ook wij hebben medewerking verleend aan bedoelde "Week van het Landschap" met als thema "Leven van de natuur". En dat geldt zeer in het bijzonder voor onze mandenmaker-docent-demonstrateur-propagandist annex bestuurslid Arie van 't Hoog. Een beter "visitekaartje" had W&M ter plekke niet kunnen afgeven. Want met al zijn vakmanschap en spreekvaardigheid heeft Arie daar zijn zoveelste pro-mand-promotie kundig in elkaar gevlochten. Er zijn ongeveer 12.000 bezoekers geweest. Als nou eens 1% zich zou hebben aangemeld als donateur...wat zouden we 1987 dan blijmoedig hebben afgesloten. Maar nee...er zijn niet veel "schaepen" uit Schaep en Burgh over onze dam gekomen. Nog niet althans.

Arie's zoveelste mand is bijna klaar
(foto uit Natuurbehoud)

Echtpaar Van 't Hoog in Japan

Zō zit je in Schaep en Burgh te demonstreren of zō ben je aan het vlechten in Japan. Daar kunnen Arie van 't Hoog en zijn vrouw Epona nu enthousiast over meepraten. Want wat gebeurde er? Het bureau voor Japan-Europa-promotie in Amsterdam kwam op het idee om een aantal Nederlandse ambachtslieden hun handwerk te laten uitoefenen in "Holland Village" bij Nagasaki: o.a. een ervaren glasblazer, een vakkundige klompenmaker, een Delftsblauw-specialist en ook een doorgewinterde mandenmaker. Toen men Arie bezig had gezien in het Openluchtmuseum in Arnhem was een tweepersoonsretour Veessen-Nagasaki snel besteld. Reis en verblijf kwamen voor rekening van de Japanse overheid. Bovendien kreeg de geluksvogel als leraar algemene techniek aan De Marke in Holten alle medewerking van zijn werkgever: twee maanden verlof. En het feit dat ook Epona werd geïnviteerd maakte de trip naar die totaal andere wereld dubbel zo interessant.

Het echtpaar Van 't Hoog zal zelf de bevindingen op papier zetten. In het eerstvolgende bulletin wordt u volledig bijgepraat (niet in het Japans).

Vlechtkunst van Johan Sietzema

In 1985 startte het Haags Gemeentemuseum een serie experimenten met kunst die ter plekke werd gemaakt, zowel binnen het museum als daarbuiten in de stad. Van 19 oktober t/m 13 november 1987 werd weer zo'n "project tijdelijke kunst" als opvallende expositie gebracht. Er waren ditmaal negen kunstenaars voor uitgenodigd, waaronder Johan Sietzema. Elke kunstenaar mocht zijn/haar eigen lokatie kiezen. Sietzema koos de Schedeldoekshaven bij het Centraal Station. In een groot vierkant zandgat vol water plaatste hij een 24-tal "meerpalen" van verschillende materialen: o.a. houten palen voorzien van uitstekende stokjes en gevlochten cilinders (35 cm doorsnee, 2 meter lang). Ook hier verlooquent Sietzema zijn affiniteit met wilgeteen en vlechtwerk dus niet. Wel jammer dat de expositie de levensduur van de kunstwerken bepaalde. Drie weken, meer niet.

Dorpswallen van horden

Bij het bekijken van de Novib-kalender 1988 zijn we vooral geboeid geraakt door de oktoberfoto. We zagen een oasedorp in Niger en wel het dorpje Iferouane dat 300 kilometer ten noorden van Agadez ligt. Er wonen Touaregs en Haussa, die groenten en fruit kweken. De families wonen in ronde hutten, vier of vijf vormen een hof. En ieder hof is rondom afgeschermd door ge-

Het "Meerpalenproject" van Johan Sietsema.
De plaats aan de Schedelsdoekshaven is gekozen
omdat het project daar lang kan blijven staan
toldat men met de bouwput aan de gang gaat.
U kunt het dus nog gaan bekijken.

vlochten horden.

Zo'n vier à vijf van die omvlochten mini-gemeenschapjes vullen het indrukwekkende beeld. Een paar geiten zijn binnen een apart afrasterinkje ondergebracht. Een oase van rust zo te zien. Eén man wandelt richting geiten. Een gelukkig mens? Waarom niet. Want een oase kan heel wat aantrekkelijker zijn dan een file.

DIER OP PROEF UITGEZET IN BIESBOSCH

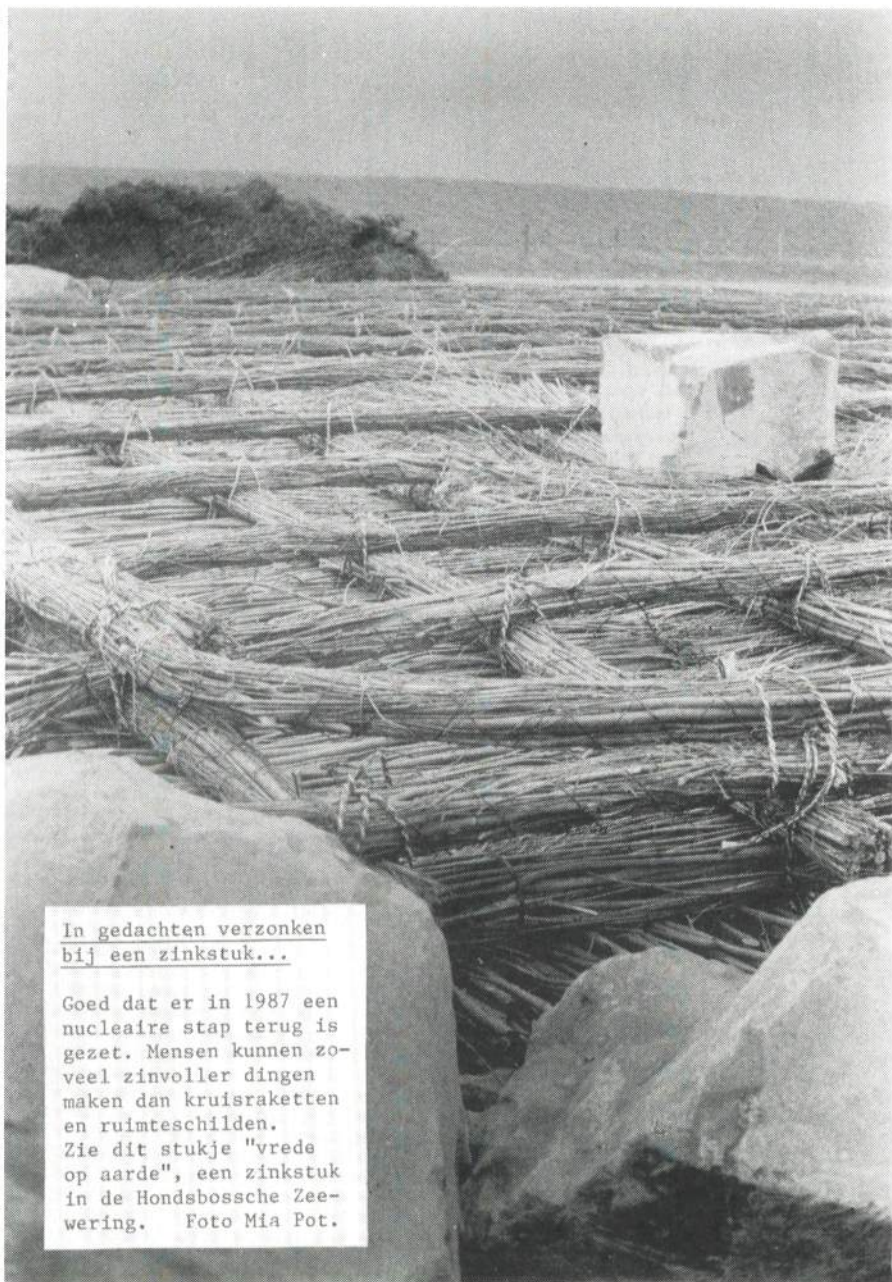
Bever moet wilg flink op zijn donder geven

Deze kop stond boven een artikel in de Volkskrant van 7 januari 1988. Wat Staatsbosbeheer en natuurorganisaties al jaren willen gaat waarschijnlijk - met medewerking van minister Braks - in het najaar gebeuren: bij wijze van proef zullen bevers worden losgelaten in het door het rijk beheerde deel van de Brabantse Biesbosch. Er komen twee beverfamilies, maximaal tien exemplaren. Ze zullen voor circa f 10.000 in Oost-Duitsland worden gekocht. Het experiment gaat vermoedelijk vijf jaar duren.

Doel? Wij citeren: "Vroeger trokken wilgenknotters de Biesbosch in en sneden takken van de bomen. Daarvan maakten ze produkten. Deze traditie is verdwenen. "Een wilg moet zo nu en dan eens stevig op zijn donder krijgen", zegt Feij (Staatsbosbeheerder van de Biesbosch, red.). "De bevers kunnen dat voor hun rekening nemen. Het gebied wordt dan veel gevarieerder."

Niet iedereen staat te juichen. Dijkgraaf A. Snoek van het waterschap Alm en Biesbosch vreest dat de bevers dijken zullen ondergraven en sloten voor doorstroming gaan afdammen.

In gedachten verzonken
bij een zinkstuk...

Goed dat er in 1987 een
nucleaire stap terug is
gezet. Mensen kunnen zo-
veel zinvoller dingen
maken dan kruisraketten
en ruimteschilden.
Zie dit stukje "vrede
op aarde", een zinkstuk
in de Hondsbossche Zee-
wering. Foto Mia Pot.

